

Prioritásaink és az ipar megújítása

Ritter Tibor hagyatékából

DOI: 10.14267/VILPOL2025.04.09

Ritter Tibor egyik dossziéjának a címe: „Nagyon fontos gazdaságpolitikai anyagok”. Ebből az egyik az MTA Ipar és Vállalatgazdaságtani Intézetének anyaga, amit teljes egészében közlünk. Bár az anyag már 30 éves, de úgy látjuk, hogy aktualitásából szinte semmit sem veszített, és ezért segítheti a gazdaságpolitikai és vállalkozásfejlesztési gondolkodást.

Két forgatókönyv alapján vizsgáltuk, hogy iparunk termelékenységében, strukturális alkalmazkodásában és szervezetében milyen változások várhatók az utóbbi évek gyakorlatának folytatódása esetén és milyen lépések vezethetnek a kívánatos változásokhoz.

Az alábbiak az ipar megújításához vezető út néhány olyan elágazására és feltételére kívánják felhívni a figyelmet, amelyek alap-prioritásainkat érintik és a különböző program javaslatokban nem vagy nem kellő súllyal szerepelnek.

Nem ismételjük meg azokat a más vizsgálatok megállapításaival egybeeső ajánlásokat, amelyek lényeges változásokat sürgetnek mind a gazdaságirányításban, mind a gazdaságpolitikában – egy olyan még átfogóbb gazdasági, társadalmi, politikai program keretében, amely megerősítve a bizalmat önmagunk és az ország vezetésének cselekvő és teljesítőképeségében új energiákat szabadít fel és mozgósítani képes rohamosan fogyatkozó tartalékainkat.

1, Közvetlen célként, prioritásként nem helyes az ipar dinamizálását kitűzni – ez a teljesítményjavulás és a strukturális alkalmazkodás következménye lehet.

Sok év tapasztalata bizonyítja: a nem-rubel relációs export rövidtávú erőltetése, az exportorientáció ilyen értelmezése nem hoz teljesítmény javulást, a strukturális alkalmazkodást visszafogja.

Az exportált termékekben megtestesülő összes hazai munkaformák ráfordításnak csak felét adják a terméket kibocsátó vállalatok, másik felét a beszállító vállalatok teszi hozzá. Az ipar összes értékesítéséből a nem rubel elszámolású exportja 1986-ban mindössze 10,6 % volt. Exportképességünk és az egész ipar rendbetétele között kölcsönös függőség van.

Exportlehetőségeinket nem csak az határolja be, hogy mit kínálunk vevőinknek, hanem az is, hogy hogyan, milyen áron, milyen minőségben, milyen szállítási feltételekkel. Versenyképességük erősítése az ipartól termelési struktúrájának lényegi módosítását és a minőség, a termelékenység és a hatékonyság javítását követeli.

A struktúra módosítása meg jó esetben is csak a termelés kisebb hányadát érinti a minőségi hiányosságok, a magas ráfordítások viszont az egész termelést leértékelik, súlyosan terhelik a hazai fogyasztókat felhasználókat is.

Javasoljuk, hogy a strukturális alkalmazkodás és a minőség-termelékenység-hatékonyság javítására első helyre állított, egyenrangú két prioritás legyen.

2, A strukturális alkalmazkodáshoz pénzügyi, kooperációs, szervezeti, technológiai és foglalkoztatási rugalmasság kell, ennek megteremtésére kell program.

Nem egyszeri struktúraváltást kell elérnünk, hanem a gazdaság, az ipar, a vállalatok olyan átalakítását és működési módját, hogy folyamatosan alkalmazkodjanak a napról napra változó külső és belső körülményekhez.

Külgazdasági oldalról bénítja a strukturális alkalmazkodást, ha minden nem rubel relációjú exportot támogatunk és ösztönzünk és erős visszafogás korlátozza a vállalatok normális működéséhez, a korszerűsítéshez, struktúramódosításához, a megszüntetett termelés pótlásához és a piaci verseny mozgásba hozásához szükséges importot.

Ha e gátló tényezők kiiktatását, a gazdaság és az ipar levegővételéhez deviza tartalékaink nem adnak lehetőséget, felül kell vizsgálni (és valószínűleg módosítani kell) adósságállományunk kezelésének koncepcióját.

3, Hosszabb távon nem rendezhetünk be arra, hogy az első gazdaságban végzett munka alacsony termelékenységét és jövedelmét növekvő arányban a második gazdaságban végzett munka és az így szerzett jövedelem pótolja.

Magyarországon az egy fő által teljesített összes munkaórák száma a világon a legmagasabbak közé tartozik. Ez veszélyezteti az egészséges és kulturált életvitelt és csökkenti az első gazdasághoz fűződő motivációt.

A kétféle gazdaság összekapcsolására a mezőgazdaságban jó megoldások alakultak ki, az iparban, az építőiparban és sok más területen viszont az fenyeget, hogy a második gazdaság maga alá gyúri az első gazdaságot. A személyi jövedelemadó tervezett bevezetése várhatóan az árnyékgazdaságot, az eltitkolt jövedelemszerzést fogja erősíteni.

Az egyéni teljesítmények kibontakoztatásához el kell érni, hogy az egyéni jövedelmek alapvetően a fő munkahelyen végzett teljesítménytől függjenek. Egyrészt annak révén, hogy a fő munkahelyek és az itt szerzett jövedelmet csak tisztességes munkával lehessen megtartani. Másrészt azért, hogy a többletjövedelem szerzésére az esetek minél nagyobb részében a fő munkahely, a fő munkaidő egyenrangú lehetőséget adjon a másik gazdaságban kínálgató lehetőségekkel.

Ahhoz, hogy a fő munkaidő versenyképes legyen a második gazdaságban és az árnyékgazdaságban végzett tevékenységekkel, az itt elérhető nettó jövedelmeket a nagyobb teljesítményekkel arányosan lényegesen meg kell emelni. Erre viszont jelentős többlet alap nélkül csak úgy van mód az össz „fő munkaidő” illetőleg a „fő munkahelyek” létszáma csökken.

Az ipar kisebb, de jobban megfizetett létszámmal nagyobb teljesítményt nyújtana. A felszabaduló létszám egy részét az ipar valós létszámhiánnyal terhelt vállalatai, másik részét a terciér szektor veheti át, további részét a kisvállalkozások – a mainál sokkal nagyobb arányban, nem második gazdaságként, hanem (biztosabb perspektívával, nagyobb dinamizmussal) fő foglalkozásként működnék.

Ez jelentős munkaerő mozgás és átképzési igénnyel jár. Bizonyos mértékű és típusú munkanélküliség aligha lesz elkerülhető, ma is vannak már jelei. Ezt jobb nyíltan vállalni, mint védekezve fokozatosan vereségként ismerni el.

A létszámcsökkentés mellett (illetőleg helyett) azokon a munkahelyeken, ahol a feladat a teljes munkaidő egy részében is elvégezhető, a részmunkaidős foglalkoztatás számottevő kiterjesztése ajánlható.

4, A kibontakozáshoz a nem vállalati szférából származó veszteségek redukálása mellett elsősorban a vállalati teljesítmények növelésére van szükség. Ehhez a vállalatok számára kedvezőbb keretfeltételek, a vállalatok részéről teljesítményorientált magatartást kell.

Ilyen magatartás csak akkor várható, ha a piaci hatások nagyobb szerephez jutnak, a gazdaságirányítás közvetlen beavatkozásai csökkennek és ellenőrizhetők: a vállalatok talpon maradás, növekedése, sikere vezetőik és dolgozóik számára munkájuk és pozícióik megtartása, egyéni jövedelmeik nagysága teljesítményüktől függ.

A teljesítmények valós mérését, a vállalati mutatók megbízható jelzőképességét indexelésekre épülő árrendszer konzultációkra és megállapodásokra épülő ármechanizmus nem ígéri. Az ezzel kapcsolatos tárgyalások, alkuk ismét a vállalati energiák jelentős részét fogják elvonni érdemi feladatoktól.

5, A modern ipar – különösen kis országokban – kevés számú erős nagyvállalatokra, vállalatcsoportra és kis- és középvállalatok széles hálózatára épül. A mozgékony vállalati struktúrákat természetes folyamatok, piaci hatások, a vállalati-vállalkozói kezdeményezések alakítják. Ezeknek kellene nálunk is teret biztosítani a nagyvállalatok körében: utat nyitva a sikeres vállalatok további növekedésének, a sikertelenek szétesésének.

A kis- és középvállalatok gyarapodásának és fejlődésének előmozdítására állami program kellene. E program tanácsadással, képzéssel, infrastruktúrával, pénzügyi támogatással és kedvezményekkel segíthetné ilyen vállalatok létrehozását életben maradását, innovativitását és fejlődését anélkül, hogy védettséget és indokolatlan előnyöket nyújtana.

Az ipari tevékenységet folytató kisvállalati szektorhoz ma is 500 ezer fő sorolható, 140 ezer foglalkoztatott a háromszáznál kevesebb munkással dolgozó állami iparvállalatoknál és iparszövetkezeteknél. 100 ezer fő redukált létszámmal kifejezve a magánszektorban, 260 ezer fő a nem ipari szervezetek ipari melléküzem ágaiban, ezen felül további 200 ezer fő dolgozik nagyobb állami vállalatok és ipari szövetkezetek háromszáz főnél kevesebb munkást foglalkoztató ipartelegen. A kisvállalati szektor potenciáljának kihasználására és növelésére tehát ma is nagy lehetőségeink vannak.

Budapest, 1987. június 29.
MTA Ipar- és Vállalatgazdaságtudományi Intézet